

Курбет О. П.

КИЇВСЬКА ШКОЛА ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Метою статті є історико-економічний аналіз представлення Київської школи політичної економії та виокремлення підходів до визначення цієї спільноти київських економістів у сучасній науковій літературі. Аналіз показав, що в радянські часи науковий спадок цієї спільноти вчених мав критичний характер, а саму школу визначали як буржуазну. Наприкінці ХХ ст. дослідники почали проявляти креативне сприйняття наукового доробку економістів другої половини ХІХ – початку ХХ ст., зокрема й доробку київських учених, зростає кількість досліджень історико-економічного спрямування та урізноманітнілася їхня проблематика. На основі комплексного аналізу сучасної наукової літератури здійснено систематизацію підходів до вивчення Київської школи, виокремлено правовий, фінансовий, управлінський та політекономічний підходи. Відповідно до цих підходів учені досліджують: Київську університетську школу поліцейського права, Київську школу фінансового права, Київську фінансову школу, школу української управлінської наукової думки, Київську психологічну школу політичної економії, Київську економічну школу, Київську школу в політичній економії тощо. Найпоширенішим є політекономічний підхід, у межах якого вчені досліджують методологію та наукові здобутки Київської школи та окремих її представників на ниві економічних досліджень. Акцентовано на тому, що така різноманітність підходів породжена багатоаспектністю наукового доробку представників Київської школи, яка надає поживу для досліджень сучасним фахівцям різних галузей економічного та юридичного спрямування. Авторка зробила висновок про те, що намагання звести спільноту київських учених в одну наукову школу, акцентуючи лише на одному напрямі досліджень, буде штучним, адже відскакатиме інші напрями, які не задовольнятимуть обрану ознаку.

Ключові слова: Київська школа політичної економії, наукова школа, історія економічної думки, історіографія.

JEL classification: B19

Вступ і постановка проблеми. Київська школа політичної економії сформувалась у другій половині ХІХ ст. у період ринкового реформування економіки. Цей факт відіграв далеко не останню роль у питанні актуалізації досліджень, присвячених ґрунтовному аналізу наукових здобутків тогочасних учених-економістів у наступному періоді ринкових трансформацій вже у незалежній Україні. Актуальною ця проблематика залишається й досі. Це стосується і здобутків представників Київської школи, які, зокрема, були дотичними до формування тогочасної державної політики.

Втім, звертаючись до праць сучасних дослідників історії української економічної думки в пошуках відповідей стосовно ідентифікації Київської школи політичної економії, визначення її статусу, персонального складу тощо, вчений стикається з низкою дискусійних, недостатньо обґрунтованих або невіршених питань. Причому проблеми виникають уже на етапі формулювання назви цієї спільноти вчених-економістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з небагатьох розвідок, присвячених аналізу висвітлення Київської школи політичної економії в історико-економічній науковій літературі, є праця Т. Наконечної (2011). Питання ідентифікації школи порушувала авторка цієї статті, зокрема щодо визначення поняття наукової школи, встановлення відповідності Київської школи політичної економії статусу наукової, визначення та обґрунтування її персонального складу (М. Бунге, Д. Піхно, А. Антонович, М. Цитович, Р. Орженцький, О. Білімович, Є. Слуцький), встановлення теоретичних джерел методологічних позицій її представників (Курбет, 2013, 2017).

Невіршені частини проблеми. З огляду на значне різноманіття вихідних позицій у трактуванні Київської школи, невіршеним залишається питання аналізу та висвітлення її позиціонування в сучасних дослідженнях.

Мета та завдання. Метою статті є історико-економічний аналіз представлення Київської школи та виокремлення підходів до визначення

спільноти київських економістів другої половини XIX – початку XX ст. у сучасній науковій літературі.

Основні результати дослідження. Дослідники неодноразово зверталися до вивчення наукового спадку Київської школи політичної економії. Вона була визнаною на Заході, а про її особливості писали її сучасники ще на початку XX ст. Проте різні часи та країни, в яких здійснювалися дослідження, зумовлювали характер і вибір предмета наукового аналізу стосовно напрацювань представників української економічної думки та Київської школи політичної економії зокрема.

За радянських часів її представників називали буржуазними економістами та зараховували до психологічного напрямку вульгарної політичної економії в Україні (Шаблій, 1979), наголошувалось на тому, що буржуазна політична економія переживала процес занепаду та розпаду (Пашков, 1966, с. 177). Більшість авторів того часу розглядали її як частину російської економічної думки.

Такий підхід зберігається і сьогодні. Він характерний як для російських дослідників О. Худокормова (2005), А. Анікіна (1990), В. Степанова (1998) та ін., так і для інших закордонних дослідників (Barnett, 2005; Barnett & Zweynert, 2008; Цвайнерт, 2008). Якщо для перших такий підхід вже є традиційним і звичним, то дещо незрозумілою є позиція других. Тим паче, що в заголовки їхніх праць виноситься економічна думка в Росії, а не Російській імперії.

Окремо від російської науки та більш об'єктивно українську економічну думку стали висвітлювати в другій половині 1980-х років. Таку зміну акцентів пов'язують переважно з іменем американського економіста-історика українського походження І.-С. Коропецького. У своїй праці «Academic Economics in the Nineteenth Century in Ukraine» (Коропецький, 1984) він дослідив саме українську економічну думку та розглянув її представників як українських учених-економістів. Вже у незалежній Україні інтерес до вивчення цієї галузі невпинно зростає, що передовсім пов'язано з іменами С. Злупка, Л. Корнійчук та Л. Горкіної – корифеїв української економічної думки.

У сучасній науковій літературі існує значна кількість назв, застосовуваних до майже ідентичних груп київських учених, що об'єктивно зумовлено кількома чинниками. Найголовніший із них – це відсутність у другій половині XIX – на початку XX ст. чіткого поділу вчених, зокрема, на економістів та юристів за науковою спеціалізацією. Це було пов'язано з відсутністю до 1902 р. спеціалізованої економічної вищої освіти.

Професійних економістів готували на юридичних факультетах університетів, у яких «політична економія» викладалась як основна дисципліна нарівні з юридичними науками (Лушнікова, 2013, с. 14). Загалом економічна освіта мала суттєвий правовий складник, а проблематика політичної економії була дотичною до фінансового, поліцейського та державного права. Тому випускники економічних факультетів мали ґрунтовну правову підготовку і здобували наукові ступені магістрів і докторів фінансового права, поліцейського права, політичної економії та статистики, політичних наук тощо. Оскільки і юристів, і економістів, зокрема й Київського університету, готували на одному факультеті, професори викладали цілу низку навчальних курсів – від політичної економії, фінансового та поліцейського права до статистики, географії та ін. Це пояснює широту кола наукових інтересів київських учених-економістів і пошук методологічних основ економічного аналізу в правових дослідженнях.

Сукупність наведених вище чинників зумовила наявність правового підходу в дослідженні Київської школи. Кандидат юридичних наук А. Соломаха (2015) (Київ) здійснив аналіз наукових праць М. Бунге, А. Антоновича, М. Цитовича та ін. у царині поліцейського права та обґрунтував існування *київської університетської школи поліцейського права*. Доктори юридичних наук М. Лушнікова та А. Лушніков (2013) (Ярославль) у рамках Російської школи фінансового права виокремили її регіональну гілку – *київську школу фінансового права*, яка, разом із московською та казанською, була найбільш рельєфно виражена на фоні інших – одеської, харківської, петербурзької, ярославської, варшавської, дерптської, томської. До складу київської школи дослідники включили І. Вернадського, М. Бунге, В. Незабитовського, Г. Сидоренка, А. Антоновича, Д. Піхна, М. Яснопольського, Л. Яснопольського, П. Кованька, О. Білімовича та ін. Влучно зазначаючи, що більшість із них заслуговують на окремі багатотомні дослідження, автори, в межах нарисів про фінансово-правову складову юридичної освіти Росії, сконцентрували свою увагу саме на фінансово-правовій спадщині.

Доктори економічних наук В. Федосов, П. Юхименко та В. Опарін у дослідженнях історії української фінансової науки виокремили *київську фінансову школу* (Федосов та Юхименко, 2011; Юхименко та ін., 2010). Вчені відзначили таку її рису, як розроблення певного напрямку фінансової думки, і зазначили, що її представники були прихильниками нерегульованого товарно-господарського ладу, частина з них

підтримувала ідеї класичної школи, намагалася пом'якшити проблеми посиленням державного втручання, а частина підкреслювала факт кризи ідей класичної школи. На думку дослідників, об'єднувальною ознакою школи був захист ліберального економічного порядку та вказування «на вільне розкриття індивідуальних потреб, що становлять основу розвитку цивілізації» (Юхименко та ін., 2010, с. 414). Зауважили вони і методологічний конфлікт, характерний для її представників, а саме: прихильність до ідей німецької історичної школи, відповідно до яких економічні закономірності не мають розглядатися незалежно від місця і часу, та політичний лібералізм, який ґрунтується на вірі в «природний порядок». Цей конфлікт, на думку дослідників, характерний для всіх економістів-фінансистів після І. Вернадського (його вони назвали одним із засновників Київської фінансової школи нарівні з М. Бунге) і «виправдовує зведення в одну Київську (українську) школу вчених-фінансистів з різних наукових центрів України» (Юхименко та ін., 2010, с. 414). Характерною рисою вказаних досліджень є доволі розлоге трактування персонального складу цієї школи в контексті географічного аспекту. До неї автори включають як М. Бунге, Д. Піхна, М. Зібера, М. Цитовича, І. Тарасова, Л. Яснопольського, так і М. Туган-Барановського, М. Соболева, І. Кауфмана, П. Мігуліна, В. Твердохлебова, М. Алексєєнка. Такий склад школи викликає непевне сприйняття щодо її трактування передовсім як «Київської» і лише потім «української», причому останнє дослідники взяли в дужки. Водночас дослідники наголосили на тому, що це була національна школа з осередком в Імператорському університеті Святого Володимира. Ця позиція була посилена подальшою більш детальною аргументацією виокремлення саме національних шкіл у фінансово-економічній науці (Опарін та ін., 2015).

У продовження розробок свого вчителя професора В. Федосова кандидат економічних наук С. Бойко дослідила *Українську класичну наукову школу державних фінансів* (Бойко, 2013), основу якої склали провідні вчені-економісти Київського університету Святого Володимира: М. Бунге, Г. Сидоренко, І. Патлаєвський, Д. Піхно, І. Тарасов, Г. Цехановецький, М. Цитович.

Дослідники проаналізували і управлінський аспект науково-практичного доробку представників Київської школи. Зокрема, кандидат економічних наук Р. Кутузов (2016) у дослідженні, присвяченому історії особливого напрямку науки поліцейського права – внутрішнього управління, або економічної поліцейстики, виокремив *школу*

української управлінської наукової думки на чолі з М. Бунге. Дослідивши наукову школу, основу якої склали київські вчені, Р. Кутузов усе-таки взяв до уваги значно ширшу географію споріднених досліджень і означив її саме як «українську», зарахувавши до неї А. Антоновича, Д. Піхна, М. Цитовича, К. Гаттенбергера, В. Левитського, Г. Цехановецького, М. Туган-Барановського, П. Шейміна, М. Шпилевського та ін.

Водночас найпоширенішим є трактування спільноти київських учених-економістів як школи політичної економії, засвідчене одним із її найвизначніших представників ще у 1913 р. О. Білімович у праці, присвяченій пам'яті Д. Піхна, підкреслив особливість «*київської школи російських економістів*» і писав, що «з багатьох найбільш основних питань, як економічної теорії, так і економічної політики, вона різко відрізнялася від іншої школи російських економістів, марксистської в теорії та народницької в політиці – школи *московської*, пов'язаної з іменем московського професора А. І. Чупрова» (Білімович, 1913, с. 13–14). Український дослідник, один із корифеїв історії економічної думки України, С. Злупко зазначав, що *Київська психологічна школа в політекономії* набула розголосу в Західній Європі ще у 20-х роках ХХ ст. (Злупко, 1991, с. 94). Зокрема, німецький дослідник Х.-Ю. Серафим у 1925 р. в праці про нові теорії вартості в Росії (Seraphim H.-Ju. *Neuere russische Wert- und Kapitalzinstheorien*. Berlin–Leipzig, 1925) назвав М. Бунге засновником *Київської школи економістів* (цит. за: Степанов, 1998, с. 53), про що також писав О. Білімович у згаданій праці (1913, с. 13).

Різні назви для означення кола вчених-економістів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. наявні і в межах одного підходу – політекономічного. Природа цієї різноманітності криється, зокрема, у підходах до трактування об'єднуючої теоретичної основи цієї школи. Л. Корнійчук (2004), Е. Лортікян (1995), Л. Горкіна (1994), Є. Шаблій (1979) акцентували на психологічних, або так званих промаржиналістських, підходах у теорії цінності, об'єднуючи представників школи у *психологічний напрям, Київську психологічну школу, Київську реально-психологічну школу* та *Київську психологічну школу політичної економії*.

Автори підручника «Історія економічних учень» за редакцією професора В. Базилевича (2006) у розгляді української економічної думки зробили наголос на існуванні особливої *київської школи в політичній економії*, яка стала однією зі шкіл маржиналізму. Л. Вернигора (2002)

у дослідженні, присвяченому розвитку економічної науки в Київському університеті Святого Володимира, зауважила, що найбільш визначним досягненням його вчених було започаткування і розвиток *української економічної школи маржиналізму*, джерела якої сягають окремих праць М. Бунге та Д. Піхна, особливо щодо аналізу потреб. Утім, такий підхід не охоплює вповні всю палітру здобутків представників цієї школи, адже не всі вони були прихильниками маржинального напрямку економічної думки, зокрема М. Бунге (див., напр., Курбет, 2013, с. 66).

С. Злупко однією з ключових ознак *Київської школи в політичній економії* назвав заперечення трудової теорії вартості. Вчений не вказував на прихильність представників школи до конкретного напрямку економічної думки, а вважав, що сама школа є «деяким синтезом економічних теорій кінця XIX ст. у їх прагненні пояснити економічні процеси, долаючи межі трудової теорії» (Злупко, 2006, с. 124). При цьому, за словами вченого, київські економісти «віддаючи належне психологічній мотивації в поведінці споживача, <...> об'єктивно створювали умови для застосування математичних методів в економічних дослідженнях» (2006, с. 124). Підтримуючи позицію С. Злупка, дослідниця Т. Гайдай як системні ознаки, що свідчать про належність учених-економістів до *Київської політекономічної школи*, запропонувала критичний відбір, синтез та розвиток у поглядах її представників провідних наукових напрямів європейської економічної науки XIX – початку XX ст. (Гайдай, 2008, с. 179). Одна з найавторитетніших дослідниць української економічної думки Л. Корнійчук наголосувала на прихильності київських учених

до історичної школи та зазначала, що вони «фактично виступили проти ортодоксальних засад класичної політичної економії і марксизму», «не сприймали марксистську теорію суспільного розвитку» та «виступали прихильниками еволюціонізму, віддавали данину німецькій історичній школі, пророкуючи її майбутнє» (Корнійчук, 2005, с. 57). А от Ю. Ущাপовський (2019) відмінність *Київської економічної школи* від німецької історичної аргументував тим, що представники першої не відкидали необхідності дослідження об'єктивних економічних законів і не настільки активно, як німецькі колеги, розробляли проблематику економічної історії. Відмінність від маржиналізму, зокрема раннього, полягала в тому, що київські вчені-економісти уникали надмірного суб'єктивізму та розширили межі дедуктивних теоретичних досліджень, наповнивши їх соціальним та морально-культурним змістом. Водночас вони розширили предмет політичної економії за рахунок залучення до аналізу зв'язків між суб'єктами господарювання та їхніх організаційних форм, а процеси ціноутворення узалежнили від еволюції інституційної структури економіки (2019, с. 153).

У працях різних дослідників Київської школи, які аналізували економічну складову напрацювань її представників, різняться і бачення стосовно персонального складу школи (див. рисунок).

Появу Г. Цехановецького в цьому переліку можна пояснити спорідненістю його та М. Бунге наукових поглядів як прихильників ліберальної доктрини. Утім, лібералом засновник Київської школи політичної економії був лише на початку свого наукового шляху, а спільність поглядів Г. Цехановецького з іншими представниками

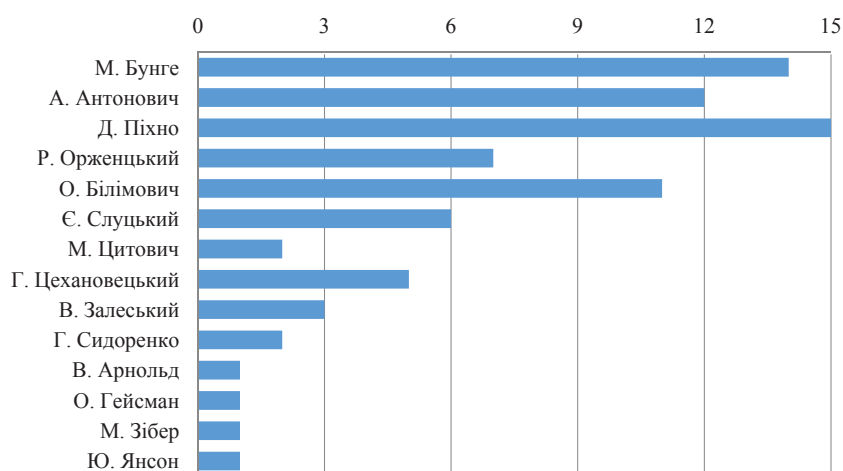

Рисунок. Основні представники Київської школи політичної економії в сучасному баченні істориків-економістів
Джерело: розроблено авторкою за (Аникин, 1990; Антонюк, 2003; Гайдай, 2008; Горкіна та ін., 2010; Жила, 2012; Злупко, 2003, 2006; Корнійчук, 2004; Куриленко та Фещенко, 2009; Леоненко, 2004, 2016; Мочерний, 2005–2006; Небрат та ін., 2012; Степанов, 1998; Ущাপовський, 2019; Фещенко, 2013; Шухов, 1994)

школи, яка особливо простежується в питанні регулювання діяльності залізниць, не дає достатніх підстав для включення до її складу. Присутність В. Залеського в переліку можна пояснити його підтримкою суб'єктивно-психологічного напрямку, на прихильність до якого як основну характеристику Київської психологічної школи вказували вітчизняні дослідники. Проте вчений, як відомо, був представником російської економічної думки.

Наведений перелік основних учених-економістів, яких дослідники зараховують до представників Київської школи політичної економії (в тій чи іншій інтерпретації її назви), не є остаточним. Адже в багатьох наукових джерелах перелік прізвищ київських учених завершується словами «тощо», «і т.д.», «та інші». В окремих випадках дослідники прямо не вказують на належність того чи іншого вченого до цієї школи, однак апріорі зараховують його до її лав (напр., Куриленко та Фещенко, 2009).

Висновки. Наприкінці ХХ ст. кількість напрацювань історико-економічного спрямування різко зросла та урізноманітнілась. Проявилось і більш креативне сприйняття наукового доробку київських учених, засвідчене появою різних підходів до вивчення їхнього наукового спадку. Основними з них у сучасній історико-економічній літературі є політекономічний, фінансовий,

управлінський та правовий. Слід розуміти, що саме багатоаспектність наукового доробку київських учених надала сучасним дослідникам поживу для різнопланового дослідження їхніх наукових здобутків. Як свого часу влучно зауважив П. Леоненко (2016, с. 23), М. Бунге був основоположником українських *шкіл* в економічній науці. Вчений не випадково використав множину. Результати проведеного дослідження показали, що намагання звести спільноту київських учених в одну наукову школу, акцентуючи лише на одному напрямі досліджень, буде штучним і автоматично відсікатиме інші напрями, які не задовольнятимуть обраної ознаки.

Отже, позиціонування Київської школи як управлінської, економічної або правової (перелік можна продовжувати) значною мірою залежить саме від акцентів, зроблених на тому чи іншому суб'єктивно обраному аспекті наукової проблематики, розроблюваної представниками школи. Проте найпоширенішим лишається політекономічний підхід, у межах якого вчені досліджують методологію та наукові здобутки Київської школи та окремих її представників на ниві економічних досліджень. Це можна пояснити ґрунтовними дослідженнями київських учених з проблематики політичної економії (економічної теорії) як базової науки, з якої брали свій початок інші науки економічного спрямування.

Список літератури

- Аникин, А. В. (1990). *Путь исканий: Социально-экономические идеи в России до марксизма*. Москва: Политиздат.
- Антонок, С. Н. (2003). Київська психологічна школа в курсі «Історія економічних учень». У *Навчальні інновації та їхній вплив на якість університетської освіти* (с. 56–58). Київ: КНЕУ. <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/28565/56-58.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Базилевич, В. Д. (ред.). (2006). *Історія економічних учень*. Підручник. Ч. 2. 3-тє, випр. і допов. вид. Київ: Знання.
- Билимович, А. Д. (1913). Памяти Д. И. Пихно. В *Памяти Д. И. Пихно. Сообщение профессора А. Д. Билимовича и профессора Н. М. Цитовича* (с. 3–17). Санкт-Петербург: Сенатская типография.
- Бойко, С. В. (2013). *Українська наукова школа державних фінансів: історична ретроспектива та сучасні реалії*. PhD дис. Київ.
- Вернигора, Л. В. (2002). *Розвиток економічної науки в Київському університеті (XIX – початок ХХ ст.)*. PhD дис. Київ.
- Гайдай, Т. В. (2008). *Парадигма інституціоналізму: методологічний контекст*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».
- Горкіна, Л. П. (1994). *Нариси з історії політичної економії в Україні*. Київ: Наукова думка.
- Горкіна, Л. П., Біла, С. О., Небрат, В. В., Дерев'янкін, Т. І., Супрун, Н. А., Толстов, Р. Д., Гордіца, К. А., Дідківська, Л. В., та Фурман, С. С. (2010). *Ретроспектива ринкових перетворень в Україні: сучасний дискурс* (Л. П. Горкіна, ред.). Київ: Ін-т екон. та прогнозів.
- Жила, Т. В. (2012). *Становлення соціального напрямку в українській економічній думці (кінець XIX – початок ХХ століття)*. PhD дис. Київ.
- Злупко, С. М. (1991). З приводу вивчення історії розвитку економічної думки на Україні. *Історія народного господарства та економічної думки Української РСР*, 25, 91–95.
- Злупко, С. М. (2003). «Економічна енциклопедія» та українські економісти. *Вісник НАН України*, 4, 65–68. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/70486>
- Злупко, С. М. (2006). Наукові школи в історії української економічної думки та їхній міжнародний резонанс. В *Економічна наука і наукознавство* (с. 120–129). Львів: Тріадаплюс.
- Корнійчук, Л. Я. (2004). *Історія економічної думки України*. Київ: КНЕУ.
- Корнійчук, Л. Я. (2005). М. Х. Бунге – засновник київської психологічної школи політичної економії. У В. Д. Базилевич (ред.), *М. Бунге: сучасний дискурс* (с. 56–69). Київ: Знання.
- Курбет, О. П. (2013). Київська політекономічна школа: джерела та становлення методологічних засад. *Історія народного господарства та економічної думки України*, 46, 62–74. http://ingedu.org.ua/?page_id=523&aid=72
- Курбет, О. П. (2017). Scientific schools matter. До питання про методологію ідентифікації Київської політекономічної школи. *Історія народного господарства та економічної думки України*, 50, 262–276. <https://doi.org/10.15407/ingedu2017.50.262>
- Куриленко, Т. В., та Фещенко, В. М. (2009). Євген Євгенович Слущкий: життя, присвячене науці. *Українська біографістика*, 5, 130–152.
- Курузов, Р. В. (2016). *Розвиток управлінської думки в Україні (XIX ст. – 20-і роки ХХ ст.)*. PhD дис. Чернівці.
- Леоненко, П. М. (2004). *Методологічні аспекти історії української економічної думки (XIX–XX ст.)*. Київ: ІАЕ УААН.

- Леоненко, П. М. (2016). Українські школи в економічній науці (XIX ст. – XX ст.). *Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку*, 21–26.
- Лортикян, Э. Л. (1995). *Украинские экономисты первой трети XX столетия: очерки истории экономической науки и экономического образования*. Харьков.
- Лушникова, М. В., Лушников, А. М. (2013). *Российская школа финансового права: портреты на фоне времени*. Ярославль: ЯрГУ.
- Мочерный, С. В. (ред.). (2005–2006). *Економічний енциклопедичний словник*. У 2 т. Львів: Світ.
- Наконечна, Т. Ю. (2011). Ретроспективний аналіз Київської школи політичної економії в історико-економічній літературі. *Історія народного господарства та економічної думки України*, 44, 44–53. http://ingedu.org.ua/?page_id=523&aid=25
- Небрат, В. В., Супрун, Н. А., Аблов, А. С., Кудласевич, О. М., Дідківська, Л. В., Петроє, О. М., Корніяка, О. В., Гордіца, К. А., Горін, Н. О. (2012). *Еволюція ринкових інститутів в Україні* (В. В. Небрат, ред.). У 2 ч. Ч. 1. Київ: Ін-т екон. та прогнозув.
- Опарін, В. М., Федосов, В. М., Юхименко, П. І. (2015). Українська національна наукова школа фінансів: теоретико-методологічні підходи. *Фінанси України*, 9, 19–44. https://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=4238
- Пашков, А. (ред.) (1966). *История русской экономической мысли*. В 3 т. Т. 3, ч. 1. Москва: Мысль.
- Соломаха, А. Г. (2015). *Полицейське право у науковій спадщині М. М. Цитовича*. Посвіт.
- Степанов, В. Л. (1998). *Н. Х. Бунге: судьба реформатора*. Москва: РОССПЭН.
- Ущатовський, Ю. В. (2019). *Ідеї інституціоналізму в економічній думці України XIX – поч. XX ст.* (друге, стереотипне). Житомир: Житомирська політехніка.
- Федосов, В. М., та Юхименко, П. І. (2011). Наукові здобутки представників Київської фінансової школи кінця XIX – початку XX століття. *Економічна теорія*, 4, 79–92. http://etet.org.ua/?page_id=530&aid=307
- Фещенко, В. М. (2013). Ідеї німецької історичної школи в обґрунтуванні ринкової трансформації господарства українською економічною думкою (остання третина XIX – початок XX ст.). *Історія народного господарства та економічної думки України*, 46, 9–21. http://ingedu.org.ua/?page_id=523&aid=69
- Худокормов, А. Г. (ред.). (2005). *Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков*. В 5 т. Т. 3. Москва: Мысль.
- Цвайнерт, Й. (2008). *История экономической мысли в России. 1805–1905* (В. С. Автономов, ред.; 2-е изд.). Изд. дом ГУ ВШЭ.
- Шаблій, Є. А. (1979). Критика психологічного напрямку вульгарної буржуазної політекономії на Україні періоду імперіалізму. *Історія народного господарства та економічної думки Української РСР*, 13, 90–97.
- Шухов, Н. С. (1994). *Ценность и стоимость (опыт системного анализа)*. В 2 ч. Ч. 2. Вып. 1. Москва: Издательство стандартов.
- Юхименко, П. І., Львовичкін, С. В., Юрій, С. І. (2010). *Фінансова думка України*. У 3 т. Т. 1 (В. М. Федосов, ред.). Київ: Кондор, Тернопіль: Економічна думка.
- Barnett, V. (2005). *A History of Russian Economic Thought*. London, New York: Routledge.
- Barnett, V., & Zweynert, J. (Eds.). (2008). *Economics in Russia: Studies in Intellectual History*. Burlington, VT: Ashgate.
- Koropeckyj, I.-S. (1984). Academic Economics in the Nineteenth Century in Ukraine. In *Selected contributions of Ukrainian scholars to economics* (pp. 163–222). Cambridge, Mass: Harvard University Press.

References

- Anikin, A. (1990). *The way of searches. Social-economic ideas in Russia before Marxism*. Moscow: Politizdat [in Russian].
- Antonyuk, S. (2003). Kyiv Psychological School in the course “History of Economic Studies”. In *Educational innovations and their impact on the quality of university education* (pp. 56–58). Kyiv: KNEU. <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/28565/56-58.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [in Ukrainian].
- Barnett, V. (2005). *A History of Russian Economic Thought*. London, New York: Routledge.
- Barnett, V., & Zweynert, J. (Eds.). (2008). *Economics in Russia: Studies in Intellectual History*. Burlington, VT: Ashgate.
- Bazylevych, V. (Ed.). (2006). *History of Economic Thought*. Part 2 (3rd ed.). Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Bilimovych, A. (1913). In memory of D. I. Pihno. In *Memory of D. I. Pihno. The message of Professor A. D. Bilimovych and Professor N. M. Tsytovych* (pp. 3–17). Saint Petersburg: Senate printing house [in Russian].
- Boiko, S. (2013). *Ukrainian scientific school of public finance: a historical retrospective and contemporary realities*. PhD diss. Kyiv [in Ukrainian].
- Fedosov, V., & Yuhimenko, P. (2011). Scientific achievements of the representatives of Kyiv financial school of late XIX – early XX centuries. *Economic Theory*, 4, 79–92. http://etet.org.ua/?page_id=530&aid=307 [in Ukrainian].
- Feshchenko, V. (2013). The ideas of the German historical school in the justification of market transformation by Ukrainian economic thought (the last third of 19 – beginning of 20 cent.). *History of the National Economy and Economic Thought of Ukraine*, 46, 9–21. http://ingedu.org.ua/?page_id=523&aid=69 [in Ukrainian].
- Haidai, T. (2008). *The paradigm of institutionalism: a methodological context*. Kyiv: Publishing Polygraphic Center “Kyivskiy universytet” [in Ukrainian].
- Horkina, L. (1994). *Essays on the history of political economy in Ukraine (the last third of the 19 – the first third of the 20 century)*. Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Horkina, L., Bila, S., Nebrat, V., Dereviankin, T., Suprun, N., Tolstov, R., Horditsa, K., Didkivska, L., & Furman, S. (2010). *Retrospective of market transformations in Ukraine: modern discourse* (L. P. Horkina, Ed.). Kyiv: Institute for Economics and Forecasting [in Ukrainian].
- Khudokormov, A. (Ed.). (2005). *World Economic Thought: Through the Prism of Ages*. In 5 vol. Vol. 2. Moscow: Mysl [in Russian].
- Korniyuchuk, L. (2004). *History of economic thought of Ukraine*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
- Korniyuchuk, L. (2005). M. H. Bunhe is the founder of the Kyiv Psychological School of Political Economy. In V. D. Bazylevych (Ed.), *M. Bunhe: Modern Discourse* (pp. 56–69). Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Koropeckyj, I.-S. (1984). Academic Economics in the Nineteenth Century in Ukraine. In *Selected contributions of Ukrainian scholars to economics* (pp. 163–222). Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Kurbet, O. (2013). Kyiv school of political economy: origin and formation of the methodological principles. *History of the National Economy and Economic Thought of Ukraine*, 46, 62–74. http://ingedu.org.ua/?page_id=523&aid=72 [in Ukrainian].
- Kurbet, O. (2017). Scientific schools matter. To the question on the identification methodology of the Kyiv School of political economy. *History of the National Economy and Economic Thought of Ukraine*, 50, 262–276. <https://doi.org/10.15407/ingedu2017.50.262> [in Ukrainian].
- Kurylenko, T., & Feshchenko, V. (2009). Yevhen Yevhenovych Slutsky: a life dedicated to science. *Ukrainian Biography*, 5, 130–152 [in Ukrainian].
- Kutuzov, R. (2016). *The development of management thought in Ukraine (19 cent. – 20s 20 cent.)*. PhD diss. Chernivtsi [in Ukrainian].
- Leonenko, P. (2004). *Methodological aspects of the history of Ukrainian economic thought (19–20 cent.)*. Kyiv: IAE UAAS [in Ukrainian].

- Leonenko, P. (2016). Ukrainian schools in economics (19–20 cent.). *Modern economic theories: history, methodology and prospects*, 21–26 [in Ukrainian].
- Lortykian, E. (1995). *Ukrainian economists of the first third of the 20 century: essays on the history of economic science and economic education*. Kharkiv [in Russian].
- Lushnikova, M., & Lushnikov, A. (2013). *Russian School of Financial Law: portraits on the time background*. Yaroslavl: YarGU [in Russian].
- Mocherny, S. (Ed.). (2005–2006). *Economic encyclopedic dictionary*. In 2 vol. Lviv: Svit [in Ukrainian].
- Nakonechna, T. (2011). Retrospective analysis of Kyiv school of political economy in history to economic literature. *History of the National Economy and Economic Thought of Ukraine*, 44, 44–53. http://ingedu.org.ua/?page_id=523&aid=25 [in Ukrainian].
- Nebrat, V., Suprun, N., Ablon, A., Kudlasevych, O., Didkivska, L., Petroie, O., Korniiaka, O., Horditsa, K., & Horin, N. (2012). *Evolution of Market Institutions in Ukraine*. Part 1 (V. Nebrat, Ed.). Kyiv: Institute for Economics and Forecasting [in Ukrainian].
- Oparin, V., Fedosov, V., & Yukhymenko, P. (2015). Ukrainian national scientific financial school: theoretical and methodological approaches. *Finance of Ukraine*, 9, 19–44. https://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=4238 [in Ukrainian].
- Pashkov, A. (Ed.) (1966). *The history of Russian economic thought*. In 3 vols. Vol. 2, Part 1. Moscow: Mysl [in Russian].
- Shabliy, E. (1979). Critique of the psychological direction of vulgar bourgeois political economy in Ukraine during the period of imperialism. *History of the national economy and economic thought of the Ukrainian SSR*, 13, 90–97 [in Ukrainian].
- Shukhov, N. (1994). *Value and cost (experience of system analysis)*. Part 2, Iss. 1. Moscow: Izdatelstvo standartov [in Russian].
- Solomakha, A. (2015). *Police Law in the Scientific Heritage of M. M. Tsytovykh*. Kyiv: Posvit [in Ukrainian].
- Stepanov, V. (1998). *N. Kh. Bunge: the fate of the reformer*. Moscow: ROSSPEN [in Russian].
- Uschaporovskyy, Yu. (2019). *Ideas of institutionalism in economic thought in Ukraine 19 – beg. 20 century*. (2nd ed.). Zhytomyr: Zhytomyrska politekhnikha [in Ukrainian].
- Vernyhora, L. (2002). *The development of economic science in Kyiv University (19 – early 20 century)*. PhD diss. Kyiv [in Ukrainian].
- Yukhymenko, P., Lovochkin, S., & Yurii, S. (2010). *Financial thought of Ukraine*. In 3 vol. Vol. 1 (V. Fedosov, Ed.). Kyiv: Kondor, Ternopil: Economichna dumka [in Ukrainian].
- Zhyly, T. (2012). *The formation of social direction in the Ukrainian economy thought (the end of 19 – early 20 century)*. PhD diss. Kyiv [in Ukrainian].
- Zlupko, S. (1991). On the study of the history of economic thought in Ukraine. *History of the national economy and economic thought of the Ukrainian SSR*, 25, 91–95 [in Ukrainian].
- Zlupko, S. (2003). “Economic encyclopedia” and Ukrainian economists. *Visnyk of the NAS of Ukraine*, 4, 65–68. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/70486> [in Ukrainian].
- Zlupko, S. (2006). The scientific schools in the history of Ukrainian economic thought and their international resonance. In *Economic science and science of science* (pp. 120–129). Lviv: Triadaplus [in Ukrainian].
- Zweynert, J. (2008). *History of Economic Thought in Russia. 1805–1905 [Eine Geschichte des Ökonomischen Denkens in Rußland. 1805–1905]* (V. S. Avtonomov, Ed.). 2nd ed. Moscow: Publishing House of the State University Higher School of Economics [in Russian].

Oleksandra Kurbet

KYIV SCHOOL OF POLITICAL ECONOMY AS A SUBJECT OF SCIENTIFIC STUDIES

The main purpose of this paper was the historical and economic analysis of the Kyiv School of Political Economy representation in the modern scientific literature and the systematization of approaches to determining this community of Kyiv economists. Analysis showed that in the Soviet period the scientific heritage of this community of scholars had been critical, and the school itself had been defined as bourgeois. At the end of the 20th century researchers began to show a creative perception of scientific achievements of the 19th – early 20th century economists, including Kyiv scholars' achievements. The number of historical and economic studies were increased and the issues diversified. The author of this paper systematized approaches to studying the Kyiv School based on the complex analysis of modern scientific literature. These approaches are legal, financial, managerial and political-economic. Within these approaches, researchers study Kyiv University School of Police Law, Kyiv School of Financial Law, Kyiv Financial School, School of Ukrainian Management Scientific Thought, Kyiv Psychological School of Political Economy, Kyiv School of Economics, Kyiv School of Political Economy, etc. The most common one is the political-economic approach, within which researchers study the methodology and scientific achievements of the Kyiv school and some of its representatives in the field of economic research. The author emphasized that such a variety of different approaches is generated by the multifaceted Kyiv School' scientific achievements that give food for research to modern specialists in various fields of economics and law. It was concluded that an attempt to reduce the community of Kyiv scholars to one scientific school, focusing on the only research area, would be artificial as it would cut off other areas that don't meet the requirements of the chosen peculiarity.

Keywords: Kyiv School of Political Economy, scientific school, history of economic thought, historiography.

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

Матеріал надійшов 25.06.2022